

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

473

שיחת מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א • פרשת נצבים וילך – אלול תש"פ

הקדוש בודאי היה כן – ממה יש לו לחשוש, הרי אם יש לו עולם הזה, זה רק הפירות, ואינו על חשבון העולם הבא.

אבל באמת החשש הוא מפני שיש עוד מצוות אחרות, שעליהם אין פירות בעולם הזה, אלא רק עולם הבא, ועליהם אם יקבל שכר בעולם הזה, יפסיד את העולם הבא. וכן המצוות שאוכל פירותיהן בעולם הזה, כגון תלמוד תורה שהוא כנגד כולם, יכול להיות שיקבל בעולם הזה יותר מפירותיהן, ואם כן אף שיש פירותיהן בעולם הזה, אבל אם יקבל עוד יותר מפירותיהן, יפסיד גם את הקרן, ועל זה התפילה, שלא יאכל את הקרן בעולם הזה.

וכל אלו הם חששות שאי אפשר לדעת אם אינו אוכל את הקרן בעולם הזה, ולכן אין ראייה ממה שעברה השנה בטוב שהוא אכן צדיק.

הכוונה בברכות הנהנין והמצוות

ויש למעשה דברים שקשה מאד לקיימם, אבל כשמתרגלים כבר אין זה קשה, ולמשל כשאוכלים איזה פרי ומברכים ברכות הנהנין, כבר הזכרנו מה שכתוב בספר חסידים (הובא במ"ב סימן ה) כי כשמברך, צריך להרגיש שזה חסד מן השמים שיש לו פרי לאכול, ולברך בשמחה, שהוא שמח שמן השמים נתנו לו את הפרי, כי הרי הכל בהשגחה, ולא לכל אחד יש פירות, ויש אנשים שאין להם, וצריך להרגיש כי זה חסד מן השמים, ועל זה הוא מברך ברכת הנהנין, בורא פרי העץ, ונותן הודאה על הפרי שיש לו.

והרי טבע האדם אינו כך, וכשאוכל פרי וכל מיני מאכל, וכי מיד הוא חושב שזה חסד מן השמים שיש לי את האוכל הזה ולכן אני חייב להודות.

וכן בברכת המצוות, כגון כשהולך לאכול פת שצריך נטילת ידיים, והוא נוטל ידיו ומברך על נטילת ידיים, הרי הנטילה היא מצוה, וכפי שמוזכרים בנוסח הברכה 'אשר קדשנו במצוותיו וציוונו', ויש לו מצוה של נטילת ידיים, וצריך לשמוח בזה, כי הוא קיים מצוה, והמצוה משמחת, שזוכים בה לעולם הבא, ועושים את רצון השם, וזו שמחה של מצוה.

ומלבד עצם הנטילה שהיא מצוה, הרי הוא גם מברך על זה, והברכה היא עוד מצוה, ברכת המצוות, וכך כתב בספר חסידים שם כי כשמברך ברכת המצוות צריך לשמוח, ולהרגיש חיוב של הודאה על שיש לו אפשרות לקיים את המצוה ולברך עליה, ויש לו מצוה של נטילה, ומצוה של ברכה, ואחר כך כשהולך לאכול ומברך המוציא לחם מן הארץ, זו עוד ברכה, ועוד מצוה!

עבודת השם באכילה לשם שמים

וגם כשהוא אוכל, כפי שכתוב ברמב"ם (הלכות דעות ג, ג) וכן כתוב בספרי המוסר (מס"י פכ"ו ועוד) אם הוא אוכל מפני שהוא חייב לאכול אזי האכילה עצמה היא גם כן מצוה, כי הוא חייב ומוכרח לאכול, שאם לא יאכל לא יהיה לו כוח לקיים את התרי"ג מצוות, והרי הוא עבד, עבד השם, וכמו חייל בצבא המלך, שחייב לאכול כדי שיהיה לו כוח לעבודת המלך, כך אנו חיל השם, עבדי השם, וחייבים לאכול כדי שיהיה לנו כוח לעבודת השם.

ונמצא שהאכילה עצמה היא מצוה, וזהו הטעם שצריכים לאכול, מלבד מה שיש איסור לאבד עצמו לדעת, יש גם חיוב לאכול ולהיות בריא כדי לקיים את העבודות, והוא עובד השם באכילתו.

והרמב"ם שם כתב כן לגבי שינה, והביא מה שאמרו חז"ל (אבות ב, יב) וכל מעשיך יהיו לשם שמים, דהיינו שכל המעשים הגשמיים, שהם צרכי הגוף, יהיו לשם שמים, וכגון כשהולך לישון, יחשוב שהוא חייב בזה, כמו עבד, שחייב לישון כדי שיוכל מחר לקום לעבודת האדון – עבודת הבורא, ואם אדם חי עם מחשבות כאלה "נמצאת שינה שלו עבודה למקום" (לשון הרמב"ם שם), והוא עובד השם בשינתו! אפילו השינה, שהיא בשב ואל תעשה, וכל שכן האכילה, שהיא בקום ועשה, וכל סדר היום, זה עבודת השם.

אבל אם הוא אוכל יותר ממה שצריך אין זו עבודת השם, ואמנם יש שצריך לזה בשביל ליישוב הדעת, ואזי כתוב במסילת ישרים (סוף פ"א) כי כל ענייני החומריות הנצרכים בשביל ליישוב הדעת, אדם חייב בהם, אבל אם זה לא ליישוב הדעת, רק סתם מפני שמתחשק לו ולא בשביל הבריאות, והפוך, הרי אם אוכלים יותר מדי זה מזיק לבריאות, כמו שכתב הרמב"ם (הלכות דעות ד, טו) שרוב המחלות באות מריבוי האכילה, אזי אין זו עבודת השם.

הטעות שלא מרגישים אימת הדין

טבע האדם הוא, שאפילו שיש ימי דין, ראש השנה ועשרת ימי תשובה ויום כיפור, אבל הוא רגוע, כי הוא עושה חשבון, הרי השנה עברה עלי בטוב, ולא היו לי קשיים מיוחדים, וזה סימן שאני צדיק, שבשמים לא מענישים אותי, וראיה מזה שההנהגה שלי היא הנהגה נכונה בלי חטאים, שאם לא כן למה לא נענשתי מן השמים, כך טבע האדם לחשוב ולהרגיע את עצמו.

אבל שמעתי מהגה"צ רבי אליהו לופיאן זצ"ל שדיבר פעם (בשיחה שמסר בישיבתנו בליל יום כיפור) ואמר כי מחשבה זו היא טעות, ומה שעברה השנה בלי שום קשיים, אין זה ראייה כלל, ואי אפשר לדעת מזה אם יצא זכאי בדין, מפני שכבר כתב הרמב"ד בהשגות על הרמב"ם (הלכות תשובה ג, ב) כי מה שאמרו חז"ל שבראש השנה רשעים נחתמים לאלתר למיתה, אין הכרח שיחתמו את דינם שימותו מיד בשנה זו, אלא יכול להיות שיחתמו את דינם לאלתר שימותו קודם הזמן שהיה קצוב להם לחיות.

והיינו כי כל אדם כשהוא נולד, נגזר עליו כמה שנים יחיה, מאה ועשרים שנה או פחות, שזה מספר השנים שלו, ואם הוא חוטא, לא מענישים אותו מיד, אלא מורידים לו ממספר השנים, שהוא יחיה פחות ממה שנגזר עליו, כי כיון שיש לו חטאים והוא לא מנצל את החיים – למה לו חיים, הרי החיים ניתנו בשביל כבוד שמים, וכמו שכתוב (ישעיה מג, ז) לכבודי בראתיו, שכל הבריאה היא לכבוד שמים, ואם אינו עושה כבוד שמים אין לו זכות קיום.

ולכן יכול להיות שכבר בשנה שעברה, ואולי אפילו קודם, נגזר עליו לחיות פחות שנים, כגון מאה ועשרים פחות שנה, או מאה שנים פחות שנה, כל אחד לפי מספר השנים שמגיע לו – הורידו לו שנים, והוא כבר נענש ואינו יודע שהוא נענש. כך שמעתי מהגה"צ רבי אליהו לופיאן זצ"ל.

ובאמת זהו מה שאנו אומרים בראש השנה: מי יחיה ומי ימות, מי בקצו ומי לא בקצו, וזה הפירוש 'לא בקצו', שמפחיתים משנותיו, ומת לפני קצו. לכן אין ראייה ממה שעברה השנה בטוב, שהוא יצא זכאי בדין.

החשש מאכילת שכר המצוות בעולם הזה

אבל יש עוד דבר שיכול להיות, שהרי כתוב בסוף פרשת ואתחן (דברים ז, י) ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו, ומירש רש"י: בחייו משלם לו וגמולו הטוב כדי להאבידו מן העולם הבא, ע"כ. והיינו שההנהגה מן השמים היא, שצדיקים אם יש להם חטא, מענישים אותם מיד בעולם הזה, ובעולם הבא יהיה להם גן עדן, אבל רשעים להפך, כשהם עושים מצוות ומעשים טובים, נותנים להם את השכר מיד בעולם הזה, ובעולם הבא הם לא יקבלו שום שכר.

והסיבה להבא היא מפני שרשע אינו רוצה עולם הבא, והוא מחפש עולם הזה ולא עולם הזה, כי מדוע הוא רשע? מפני שאינו רוצה את העולם הבא, ואינו מפחד מהגיהנום, ולכן מן השמים נותנים לו את מה שהוא רוצה, וכיון שהוא רוצה עולם הזה – יקבל עולם הזה.

ונמצא לפי זה, שגם אם אדם חי כל השנה חיים טובים, יכול להיות שזה בגלל שהוא רשע, ונותנים לו את שכר המצוות בעולם הזה, ובמקום גן עדן קיבל עולם הזה, ולכן אין זו ראייה שהוא צדיק.

ובאמת יש גם בשל"ה (מסכת תמיד פרק נר מצוה אות קלד) תפילה מיוחדת שלא לאכול את שכר המצוות בעולם הזה, וזה לשונו: "וירא אנכי מאד לנפשי שלא יהיה חס ושלוש העושר שמור לי לרעה להאכילני המעט מזכויותי שבידי. ובאם הוא כן, קח נא את ברכתך ואל אראה ברעתי לעולם הבא עולם הנצח. ובאם רצונך הטוב למיחב ולא למשקל, תן בלבי ובלב כל הנלווים אלי שלא להשתמש במתנותיך לתענוגים גופניים. יתפרנסו ממנו בעלי תורה, אנשים כשרים אנשים הגונים, עשות צדקה הרבה וגמילות חסדים לקרובים ולרחוקים, ודבר השם יקום", ע"כ. וזוהי תפילה מיוחדת שלא יקבל בעולם הזה את שכר המצוות, כי יכול להיות שנותנים לאדם שכר המצוות בעולם הזה, ובמקום העולם הבא הוא יקבל עולם הזה, וזה לא כדאי.

ואמנם הרי יש הרבה מצוות שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה, וכדאיתא במשנה ובברייתא ריש פאה: אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, כיבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והשכמת בית המדרש וכו', ותלמוד תורה כנגד כולם, ומי שיש לו מצוות כאלה – והשל"ה

וכבר כתב באיגרת הגר"א שכל ההנאות ייהפכו בקבר למרה, היינו שכל הנאות העולם הזה, אם הם סתם הנאה שלא לצורך ואין בה חיוב, הרי זה חטא. כמובן אלו הן מדרגות, אבל צריכים לדעת שזו המציאות.

שמחה של מצוה כל היום

והנה הרמב"ם בהלכות יום טוב (ו, כ) מביא את הפסוק בתוכחה "תחת אשר לא עבדת את השם אלוהיך בשמחה ובטוב לבב" (דברים כח, מז), ופירש בזה כי התוכחה היא על חסרון השמחה בעבודת השם, דהיינו שעובדים עבודת השם ועושים מצוות ומעשים טובים, אבל בלי שמחה, ולא שמחים בזה, וזהו החטא שעליו באה התוכחה, ומדבר שם לגבי שמחת יום טוב, שצריכה להיות "שמחה שיש בה עבודת יוצר הכל", שמחה של עבודת! ואם חסרה השמחה בעבודת זה גם חטא. ולפי מה שדיברנו הרי בכל היום גם כן, אדם עוסק בעבודת השם, ואם כן צריך לשמוח בכל מעשה ומעשה, ולהיות שמח כל היום.

ומצוה בגמרא (ברכות ט, ב) על רב ברונא, שפעם אחת הוא סמך גאולה לתפילה "ולא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא", היינו שהיה שמח בזה כל היום, ולכאורה משמע שכלי זה לא היה שמח כל היום.

אבל באמת לשון הגמרא הוא שלא פסיק חוכא מפומיה, והיינו שזו הייתה שמחה מיוחדת, שהיה עם חיוב כל הזמן, ואמנם בודאי אדם חייב להיות שמח בחלקו ולשמוח בעבודת השם כל היום, אבל עד כדי כך שתהיה שמחה כזו, שלא פסיק חוכא מפומיה, זוהי שמחה מיוחדת שהייתה רק באותו היום, כשזכה לדבר מיוחד לסמוך גאולה לתפילה.

ההשפעה כשרואים יראת שמים

והנה אנו עומדים לפני ראש השנה, ורבי ישראל סלנטר כתב במכתב (אור ישראל יד) "מלפנים כאשר ידעת, כל איש אחוז פלצות מקול הקורא קודש אלול", כשהיו מברכים ראש חודש אלול, היה כזה פחד וחרדת הדין, עם פלצות! כך היה מלפנים בזמנו של רבי ישראל סלנטר, וכשהוא כתב את המכתב זה כבר השתנה, כי הייתה ירידת הדורות, באותו הזמן, בחייו של רבי ישראל, בתקופה קדומה לפני עשרות שנים היה חרדה עם פלצות, ואחר כך זה היה חסר.

וכתב רבי ישראל שם מה הסיבה לזה ומדוע זה השתנה? "כאשר ספו תמו גדולי היראים אשר חרדתם מאימת המשפט התראה על פניהם ועשתה רושם בלב הסרים אחריהם", והיינו שמלפנים היו הרבה אנשים גדולי יראה, בעלי יראת שמים, שראו את היראה על פניהם, ואם רואים יראת שמים זה משפיע על כל הציבור, כשיש אנשים גדולי יראה, שרואים את היראת שמים שלהם, זה משפיע על הציבור, כידוע.

ומעשה שהיה באדם שנסע לאחד מגדולי הצדיקים, וחזר ממנו מלא התפעלות, ושאלו אותו מה ראת אצלו ומה הוא השפיע עליך? והשיב, ראיתי שיש ריבונו של עולם, ושאלוהו, וכי עד עכשיו לא ידעת זאת, ואמר, אכן 'ידעתי' אבל לא 'ראיתי', ואצל הצדיק ראיתי יראת שמים!

וכן סיפר לי אחד שלמד בישיבתנו ויש לו תפקיד ציבורי עם הרבה לחצים שיש בידו לעשות לפי הצדק ולא לפי הצדק, וזה ניסיון גדול מאד, ואמר כי הוא עומד בניסיון, מפני שהוא למד בישיבה, וראה את הרב מפוניבז' ואת המשגיח רבי יחזקאל זצ"ל, וראה עליהם יראת שמים, ומזה קיבל יראת שמים, כי כשרואים יראת שמים זה משפיע, ומה שידעו זה לא מספיק משפיע, אלא צריכים לראות, וכשרואים זה משהו אחר.

ועל כך כתב רבי ישראל כי מלפנים היו גדולי יראה, שהיראה שלהם הייתה גדולה מאד, וראו עליהם יראת שמים, וזה השפיע יראת שמים על כל הציבור, אבל עכשיו, כמה שנים אחרי זה, עוד בזמנו של רבי ישראל, כבר "ספו תמו גדולי היראים", הם כבר נפטרו ואינם חיים, וכבר אין מי שישפיע, ואמנם רבי ישראל בעצמו השפיע, וגם היו לו תלמידים גדולים שהשפיעו, אבל הם יחידים, ואין זו אותה ההשפעה כמו שהייתה מלפנים.

בא חבוק והעמידן על אחת

ויראת שמים היא אמונה, ואמרו (מכות כד, א) בא חבוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה, וקודם לזה בא דוד והעמיד על אחת עשרה (תהלים טו) השם מי יגור באוהלך וגו' הולך תמים ופועל צדק וגו', ואחר כך בא ישעיה והעמידן על שש, ובא מיכה והעמידן על שלוש, ולבסוף בא חבוק, שהיה בסוף ימי הנביאים, והעמידן על אחת, שהיא האמונה.

והיינו כי כל זמן שהייתה האמונה חזקה, היו צריכים להוסיף חיזוק על ידי דברים אחרים, שהם עוד הנהגות טובות, וכפי שאמר דוד המלך הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו וגו' (ומבואר בגמרא שם מהו כל דבר ודבר), אבל בדרו של חבוק נחלשה האמונה, מפני ירידת הדורות, ואם חסר האמונה אי אפשר להתחזק בשום דבר! ולכן אמר חבוק כי לפני הכל מוכרחים חיזוק האמונה, שהכל בידי שמים, ויראת שמים היא האמונה.

אך זה לא פשוט, וכשרואים יראת שמים זה משפיע, אבל אם לא רואים אין השפעה, ומה העצה? ללמוד ספרי מוסר! לראות מה כתוב בספרי המוסר, בחובות הלבבות ובכל הספרים, שם כתוב על אמונה ויראת שמים.

האמונה היא מצות עשה, והיא מעשרת הדיברות (שמות כ, ב) "אנכי השם אלוהיך אשר הוצאתך מארץ מצרים", וזוהי מצות האמונה, המצוה הראשונה

של עשרת הדיברות, ומפי הגבורה שמענוה (מכות כד, א), להאמין ולהאמין ולהאמין, להכניס ללב ולא לשכוח את האמונה.

החיוב להוסיף מדרגות ביראה

ורבינו יונה כותב בשערי תשובה (ש"א יז, כ, וש"ג טו, יז, קסד) שיראת שמים היא מצוה שיש בה הרבה דרגות וצריכים להוסיף יראה, לא רק שלא לרדת, אלא גם להוסיף! יראת שמים, כי יש הרבה דרגות ביראה.

ולמשל החזון איש לפעמים שנחלש והיה צריך לאכול, היה אוכל בלי ברכה, כי ידע שאם הוא יברך הוא יתעלף, ואם לא יאכל זה פיקוח נפש וחיוב לאכול, אך גם הברכה זה פיקוח נפש, להגיד ברכה, בהרגשה שהוא מדבר עם הקב"ה, ואם יברך כפי שהיה מברך יתעלף. כזו דרגה של יראה.

וכן שמעתי מאממו"ר על רבי ברוך בער, שלפני כל ברכה שהיה מברך, כשהיה מתחיל להגיד 'ברוך', היה עומד בפחד וברצינות, להרגיש את הברכה, מה הוא אומר, למי הוא מדבר ומה הוא מדבר, עם כזו הכנה לברכה, ואצל החזון איש לפעמים זה היה עד כדי פיקוח נפש, כזו דרגה של יראת שמים!

ואמנם יש עוד הרבה דרגות, ומהדרגה שלנו עד לדרגת החזון איש יש הרבה מדרגות, אך חייבים להתקדם, וכיצד מתקדמים? – אסור לי לדבר על זה כי אינני במדרגה הזו, אבל זו העצה וכך כתוב, שספרי המוסר מוסיפים יראת שמים, ומשפיעים כמו שרואים יראה.

זכירת השם מביאה למחשבות קדושות

ובאמת כבר כתוב בשולחן ערוך (או"ח סימן א) "שויתי השם לנגדי תמיד זה כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים", והוא מדברי הרמב"ם במורה נבוכים, שצריך תמיד לזכור ולא לשכוח שיש השגחה, כמו שאמרו (אבות ב, א) דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבין, וכשאדם זוכר את זה, כל הנהגותו היא אחרת לגמרי, עם יראת שמים [וכפי שהמשיך בשולחן ערוך שם שעל ידי זה מיד יגיע אליו היראה וכ"ל].

ובשולחן ערוך מוזכר בעיקר ההשפעה על המעשים, שכל ההנהגה והתנועות משתנות על ידי השויתי, אבל זה משפיע גם על המחשבות, וכמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (ג, כז) "מן האזהרות התלויות בלב השמר לך פן תשכח את השם אלוהיך וכי הוזהרנו בזה לזכור את השם יתברך בכל עת. וחיוב האדם להשתדל לקנות לנפשו תמיד הנהגות המחויבות מן הזכירה, כמו היראה והצניעות וקישוט המחשבות וטכסיס המידות, כי זרע הקודש ישיגו כל הנהגה נאוה והמעטירה בעליה, מזכירת השם יתברך, כמו שנאמר (ישעיה מה, כה) בהשם יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל", ע"כ.

והיינו שעל ידי זכירת השם יתברך, שזה שויתי השם לנגדי תמיד, מגיעים לידי קישוט המחשבות, שהמחשבות יהיו מקושטות! כמו תכשיט, קישוט, עם יופי, מחשבות מקושטות ויפות כל כך, מחשבות של מדרגה, וכפי שאנו מבקשים בהנני מכוון לפני הנחת תפילין, שמשפיע מצות תפילין יושפע עלינו שפע קודש ומחשבות קדושות, וצריכים תפילה על זה, עם השפעת קדושת התפילין, וכאן מגלה לנו רבינו יונה שיש עצה לזה, על ידי זכירת השם יתברך! וזכירת השם יתברך משפיע על המחשבה שיהיו מחשבות קדושות.

ובביאור הלכה סימן א' הביא בשם ספר החינוך שש מצוות תמידיות במחשבה, שאדם יכול כל הזמן במחשבה לקיים אותם, והם מצוות של אמונה, ענייני האמונה וייחוד השם, ומזכיר שם גם 'ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם' – שלא להחשיב דברים אחרים, וכנהנה מצוות שאדם יכול לקיימם במחשבה, ולזכות בהם לשכר עצום שאין לשער, במחשבה לבד! ובביאור הלכה הביא זאת בקיצור, והחיי אדם האריך בזה.

אם כן יש לנו לפני ראש השנה הרבה עצות מעשיות כדי לקבל זכויות, והעיקר זה תוספת יראה, בחובות הלבבות, וגם במעשים, כגון בברכות, לברך בכוונה, עם יותר כוונה בברכות, וכן בתפילה, וכבר יש לנו הרבה דרכים ועצות למעשים טובים לזכות ליום הדין.

*

ורק חשוב מאד לדעת, בענין המחלה הידועה שיש עכשיו, שצריכים להיזהר עם כל הזהירות ולא לזלזל בזה, יש חיוב של זהירות, כי זו מחלה, ואין זה פשוט, וצריכים להיזהר ולא לזלזל, כמו כאן שכולם נזהרים ובאים עם מסכות, ושומרים על מרחקים, ושאר כללי הזהירות הנצרכים, וגם בימים הנוראים הבעלי"ט, צריכים להיזהר ולא לזלזל בכל כללי הזהירות. ובעזרת השם נזכה לסייעתא דשמיא ולכתיבה וחתומה טובה!

—●—

מוקדש לעילוי נשמת
מחותנו של רבינו יבלחט"א
הרה"צ רבי **בנימין גוטרמן** זצ"ל
בן הרה"ח רבי **חיים אלעזר** זצ"ל
נלב"ע כ"ה אלול תשע"א - תנצב"ה